

ODPADY SUBSTANCJI STWARZAJĄCYCH SZCZEGÓLNE ZAGROŻENIE DLA ŚRODOWISKA

pawlikp100, luty 2009

Substancje stwarzające szczególne zagrożenie dla środowiska, trwale zanieczyszczenia organiczne, substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego - z punktu widzenia ich właściwości, są one podobne do siebie pod wieloma względami. Przepisy dotyczące tych substancji są ze sobą w coraz większym stopniu wzajemnie skorelowane. Sposób traktowania odpadów tych substancji również musi być ze sobą zbieżny. W niniejszym artykule przedstawione zostały najważniejsze formalno-prawne aspekty dotyczące postępowania z przedmiotowymi substancjami.

KONWENCJA SZTOKHOLMSKA

Podpisana 23 maja 2001 r. przez przedstawicieli 122 państw, w tym Polski, Konwencja Sztokholmska w sprawie Trwałych Zanieczyszczeń Organicznych ma za zadanie uregulować zagadnienia produkcji, obrotu i użytkowania substancji chemicznych zaliczanych do grupy tzw. trwałych zanieczyszczeń organicznych (ang. persistent organic pollutants, POPs). Odnosi się ona również do substancji (w tym i odpadów) zawierających kontrolowane przez nią związki. Do 17 lutego br. Konwencję podpisało 151 państw, natomiast właśnie tego dnia Francja, jako pięćdziesiąte państwo ją ratyfikowało (Polska Konwencji nie ratyfikowała). Oznacza to, iż **Konwencja formalnie zacznie obowiązywać 17 maja 2004 r.**

JEDNYM Z GŁÓWNYCH ZAPISÓW KONWENCJI JEST ZOBOWIĄZANIE STRON KONWENCJI DO ZAPRZESTANIA PRODUKCJI, UŻYCIA I OBROTU SUBSTANCJI ZALICZONYCH DO GRUPY POPS, TJ. ALDRYNY, CHLORDANU, DIELDRYNY, ELDRYNY, HEPTACHLORU, HEKSACHLOROBENZENU (HCH), MIREKSU, TOKSAFENU I PCB.

Inny jej zapis obliguje do ograniczania emisji wcześniej wymienionych PCB i HCH oraz dioksyn i furanów. Sygnatariuszy zobowiązano również do ograniczenia zużycia DDT. Wszystkie spośród ww. substancji zaliczono do grupy POPs, przy czym nie określono definicji tej grupy związków, podając jedynie kryteria, które kwalifikują daną substancję do tej grupy; dotyczą one takich właściwości, jak trwałość, bioakumulacja, przenoszenie się w środowisku oraz szkodliwość dla ludzkiego zdrowia lub środowiska.

Specjalnym przepisom poddana została kwestia gospodarki odpadami zawierającymi trwale zanieczyszczenia organiczne. Konwencja odnosi się do nich podobnie jak do innych materiałów, nakazując eliminację uwolnień tych substancji do środowiska. Zobowiązano strony Konwencji do opracowania strategii pozwalających na identyfikację składowisk i innych miejsc, w których zdeponowane są odpady zawierające POPs, oraz instalacji, w których POPs powstają jako produkt uboczny.

Istotnym zapisem Konwencji jest zasada, iż po jej wejściu życie substancje POPs będą generalnie traktowane jako odpady. Umożliwiono transgraniczny obrót tymi odpadami w celu ułatwienia bezpiecznego ich usunięcia. Jednocześnie określono, iż sposób postępowania z nimi nie może nosić znamion ponownego użycia (odzysku lub recyklingu), a pozostałości po unieszkodliwieniu nie mogą posiadać właściwości charakterystycznych dla trwałych zanieczyszczeń organicznych. Z zapisów Konwencji wynika obowiązek unieszkodliwiania odpadów przy zastosowaniu najlepszych

dostępnych technik (BAT). Jednakże w przypadku, gdy nieodwracalne przekształcenie nie stanowi preferowanego rozwiązania ze względu na ochronę środowiska lub znikomą zawartość trwałych zanieczyszczeń organicznych, dopuszczalne jest unieszkodliwienie w inny sposób. Zapis ten może mieć zastosowanie zwłaszcza w przypadku rekultywacji terenów skażonych.

WYBRANE DYREKTYWY UNII EUROPEJSKIEJ

W uzasadnieniach powołania polskich aktów prawnych dot. substancji stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska powoływano się na zapisy wybranych dyrektyw Unii Europejskiej dot. ochrony wód. Przywoływano zwłaszcza Dyrektywę Rady 76/464/EWG z 4 maja 1976 r. w sprawie zanieczyszczenia spowodowanego przez niektóre niebezpieczne substancje odprowadzane do środowiska wodnego. Niektóre substancje, o których mowa w niniejszym artykule, wymienione są w wykazie pierwszym stanowiącym załącznik do dyrektywy. Są tu wymienione takie substancje, jak **DDT, heksachlorocykloheksan, lindan, czterochlorek węgla, aldryna, dieldryna, endryna, izodryna, sześćchlorobutadien, chloroform oraz inne, charakteryzujące się podobnymi właściwościami.** Przedmiotowa Dyrektywa jest powiązana z Dyrektywą Rady 80/68/EWG w sprawie ochrony wód podziemnych przed zanieczyszczeniem substancjami niebezpiecznymi. Mają one charakter ramowy, co oznacza, iż bardziej szczegółowe zapisy zawarte są w tzw. dyrektywach - córkach, w których uszczegółowiono normy emisyjne dla poszczególnych substancji oraz referencyjne metody pomiarowe [8].

Pozostałe substancje objęte tematem niniejszego artykułu stanowią przedmiot przede wszystkim dyrektywy nr 1996/59/WE w sprawie unieszkodliwiania PCB i PCT oraz dyrektywy nr 1987/217/EEC w sprawie zapobiegania i ograniczania zanieczyszczenia środowiska przez azbest. Ich zapisy znalazły odzwierciedlenie również w kilku polskich przepisach i są z nimi spójne.

Unia Europejska jak dotąd nie ratyfikowała Konwencji Sztokholmskiej. W 2003 r. opracowano jednak "Projekt Decyzji Rady w sprawie finalizacji, w imieniu Wspólnoty Europejskiej, Konwencji Sztokholmskiej w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych" oraz "Projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych", sporządzony 24 listopada 2003 r. Projekt ten w znacznej części jest spójny z Konwencją Sztokholmską, jednak w kwestii gospodarki odpadami obejmuje on swymi regulacjami także takie substancje, jak chlordecon i heksabromobifenyl.

KRAJOWE PRZEPISY

Substancje, o których mowa w niniejszym artykule, stały się jednym z wielu przedmiotów treści krajowych dokumentów strategicznych. Zarówno w Polityce Ekologicznej Państwa na lata 2003...2006, jak i w Programie Wykonawczym do II Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2002.. .2010, w Krajowym Planie Gospodarki Odpadami, czy też w Programie Usuwania Azbestu i Wyrobów Zawierających Azbest Stosowanych na Terytorium Polski, oraz w kilku innych dokumentach -jest mowa o substancjach stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska. Polityczne, programowe i planistyczne założenia choć powoli, to jednak stale przekładane są na konkretne zapisy prawne. Poniżej zostaną przedstawione najbardziej istotne akty prawne dotyczące poruszonego tematu.

Art. 160 ustawy z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. nr 62, poz. 627, z późn. zm.) mówi o substancjach stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska, wymieniając w szczególności PCB i azbest. Jednocześnie upoważnia on Ministra Środowiska do wydania rozporządzenie określającego inne substancje należące do tej grupy. I tak, wraz z początkiem bieżącego roku zaczęło obowiązywać rozporządzenie Ministra Środowiska z 9 grudnia 2003 r. w sprawie substancji stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska (Dz. U. nr 217, poz. 2141), które do **grupy przedmiotowych substancji zalicza aldrynę, DDT, dieldrynę, endrynę, izodrynę, heksachlorocykloheksan (HCH) i lindan (? - HCH).** W tabeli nr

1 zawarto zestawienie substancji objętych ww. rozporządzeniem, Konwencją Sztokholmską oraz wybranymi dyrektywami.

Fakt zakwalifikowania do substancji określonych w POŚ lub w przedmiotowym rozporządzeniu pociąga za sobą pewne konsekwencje. Należy tu wymienić **zakaz (z pewnymi wyjątkami) wprowadzania do obrotu oraz ponownego wykorzystania przedmiotowych substancji (art. 160 POŚ), obowiązek oczyszczenia lub unieszkodliwienia instalacji zawierających obecnie lub w przeszłości ww. substancje (art. 161), udokumentowanie ich posiadania wojewodzie przez osoby prawne lub wójtowi /burmistrzowi/prezydentowi miasta lub gminy przez osoby fizyczne (art. 162), oraz odpowiednie postępowanie z tymi substancjami (art. 163).** W świetle przytoczonego przepisu zakazującego ponownego wykorzystania przedmiotowych substancji, warto ponownie rozpatrzenia staje się kwestia wykorzystania pochodzących z mogilników odpadów chloroorganicznych środków ochrony roślin do tworzenia paliwa alternatywnego wykorzystywanego w cementowniach, co miało już miejsce w Polsce [1].

Zapisy uszczegółowione są w rozporządzeniach wykonawczych. Sposób informowania określony jest w Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie przedkładania wojewodzie informacji o rodzaju, ilości i miejscach występowania substancji stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska (Dz. U. z 2002 r., nr 175, poz. 1439). Postępowanie z PCB określone zostało w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki w sprawie wymagań w zakresie wykorzystywania i przemieszczania substancji stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska oraz wykorzystywania i oczyszczania instalacji lub urządzeń, w których były lub są wykorzystywane substancje stwarzające szczególne zagrożenie dla środowiska (Dz.U. z 2002 r., nr 96, poz. 860). Dodatkowo powstało Rozporządzenie Ministra Gospodarki w sprawie urządzeń, w których mogły być wykorzystywane substancje stwarzające szczególne zagrożenie dla środowiska (Dz.U. z 2003 r., nr 173, poz. 1416), dotyczy ono jednak wyłącznie urządzeń mogących zawierać PCB. Z kolei postępowanie z azbestem zostało objęte Rozporządzeniem Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wymagań w zakresie wykorzystywania i przemieszczania azbestu oraz wykorzystywania i oczyszczania instalacji lub urządzeń, w których był lub jest wykorzystywany azbest (Dz. U. z 2003 r., nr 192, poz. 1876).

Tab.1. Porównanie substancji objętych rozporządzeniem, Konwencją Sztokholmską oraz wybranymi dyrektywami

Dyrektywy Unii Europejskiej		Konwencja Sztokholmska	Rozporządzenie w sprawie substancji stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska oraz art. 160 Prawa Ochrony Środowiska
lindan	Dyrektywa w sprawie zanieczyszczenia spowodowanego przez niektóre niebezpieczne substancje odprowadzane do środowiska wodnego		lindan
DDT		DDT	DDT

aldryna		aldryna	aldryna
dieldryna		dieldryna	dieldryna
endryna		endryna	endryna
izodryna		-	izodryna
heksachlorocykloheksan (HCH)		heksachlorocykloheksan (HCH)	heksachloro- ocykloheksan (HCH)
pięciochlorofenol		-	-
chloroform		-	-
sześciochloro-butadien		-	-
1.2 dwuchloroefan		-	-
trójchloroetylen		-	-
nadchloroetylen		-	-
trójchlorobenzen		-	-
PCB	Dyrektywa w sprawie unieszkodliwiania	PCB	PCB

Rozporządzenia te określają m.in. terminy dopuszczające wykorzystanie substancji - PCB do 30 czerwca 2010 r., natomiast azbest i wyroby zawierające azbest - do końca 2032 r (przy czym do końca maja 2004 r. winne być one zinwentaryzowane). Z kolei przepis art. 40 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu ustawy - Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. nr 100, poz. 1085, z późn. zm.) mówi, iż posiadacze odpadów zawierających PCB mają obowiązek oczyszczenia (o ile to możliwe) i unieszkodliwienia PCB do końca 2010 r. Ponadto, istotnym jest zapis Krajowego Planu Gospodarki Odpadami określający termin likwidacji mogilników (zbiorników ziemnych zawierających m.in. przeterminowane środki ochrony roślin, w skład których wchodzi omawiane substancje) do końca 2010 r.

Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. nr 62, poz. 628, z późn. zm.) w art. 38 zakazuje odzysku PCB, natomiast dopuszcza odzysk lub unieszkodliwienie odpadów zawierających PCB jedynie po uprzednim usunięciu z nich PCB, a w przypadku, gdy jest to niemożliwe - do potraktowania całego odpadu wg przepisów dot. PCB. Ustawa określa sposób unieszkodliwiania odpadów zawierających PCB poprzez spalanie, obróbkę biologiczną i fizyczno-chemiczną oraz przez składowanie w pojemnikach w ziemi (co jest metodą niedopuszczoną przez Konwencję Sztokholmską).

Koniecznym jest również przywołanie przepisów ustawy o zakazie stosowania wyrobów zawierających azbest (tekst jednolity: Dz. U. z 2004 r., nr 3, poz. 20). Ustawa ta określa realizację zakazu stosowania wyrobów zawierających azbest; na mocy ustawy corocznie określone są limity produkcji przedmiotowych wyrobów. Obecnie obowiązują w tym zakresie przepisy Rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie dopuszczenia w 2004 r. wyrobów zawierających azbest do produkcji lub do wprowadzenia na polski obszar celny (Dz.U. z 2004 r., nr 10, poz. 83); wymienione są w nim płyty azbestowo -kautukowe, uszczelki z tych płyt oraz azbest włóknisty. Istotnym jest również Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki

Spółecznej w sprawie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy przy zabezpieczaniu i usuwaniu wyrobów zawierających azbest oraz programu szkolenia w zakresie bezpiecznego użytkowania takich wyrobów (Dz.U. z 1998 r., nr 45, poz. 280) oraz Rozporządzenie Ministra Gospodarki w sprawie bezpiecznego użytkowania wyrobów zawierających azbest (Dz. U. z 1998 r., nr 138, poz. 895).

WYBRANE DZIAŁANIA

Z racji obszerności zagadnienia, w niniejszym artykule nie można w wystarczający sposób przedstawić działań dotyczących gospodarowania omawianymi substancjami. Warto jednak wymienić najważniejsze spośród nich.

Globalny Fundusz Środowiska (GEF) realizuje obecnie w Polsce projekt Umożliwienie działań zmierzających do przyspieszenia prac nad wdrożeniem Konwencji Sztokholmskiej w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych, oparty o kontrakt między Programem Rozwoju Przemysłowego Narodów Zjednoczonych (UNIDO) a Instytutem Ochrony Środowiska (Polska). Jego głównym celem jest dokonanie inwentaryzacji zagrożeń z tytułu użytkowania w Polsce (obecnie i w przeszłości) substancji objętych regulacją Konwencji Sztokholmskiej oraz sporządzenie krajowego programu działań. Do dnia powstania niniejszego artykułu opracowano projekt Krajowy Program Wdrażania Konwencji Sztokholmskiej [3].

Polska jest uczestnikiem wielu prac na szczeblu międzynarodowym dotyczącym trwałych zanieczyszczeń organicznych. Na podkreślenie zasługuje m.in. fakt, iż 21 maja 2003 r. podpisany został przez Polskę Protokół w sprawie Rejestrów Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń (PRTR), nakładający na strony protokołu obowiązek utworzenia dostępnych publicznie baz danych, zawierających aktualne dane o zanieczyszczeniach pochodzących z poszczególnych zakładów. Spośród 12 substancji objętych Konwencją Sztokholmską aż 11 musi być ujęte w rejestrach PRTR.

W Krajowym Planie Gospodarki Odpadami oraz w tzw. "programie azbestowym" zawarte są pozostałe działania, których odzwierciedleniem są (lub będą) bardziej konkretne zapisy w wojewódzkich, powiatowych i gminnych planach gospodarki odpadami.

Przedstawiony w niniejszym artykule temat dotyczy najważniejszych problemów gospodarki odpadami niebezpiecznymi w Polsce. Dlatego też warto na bieżąco śledzić czynione działania o charakterze prawnym, strategicznym i infrastrukturalnym, zwłaszcza w czasie intensywnego dostosowywania krajowych przepisów do uzgodnień międzynarodowych. •

Literatura:

1. Czarnomski K, Siłowiecki A. Wykorzystanie odpadowych środków ochrony roślin w produkcji paliw zastępczych. *Eko-Problemy*, nr 1/2003;
2. Gubrynowicz A. Konwencja Sztokholmska w zarysie. *Prawo i Środowisko*, nr 3/2001;
3. <http://ks.ios.edu.pl>;
4. International POPs Elimination Network. Unintentional POPs and Best Available Techniques (2003), na: www.ipen.ecn.cz;
5. Uchwała nr 219 Rady Ministrów z 29 października 2002 r. w sprawie krajowego planu gospodarki odpadami M.P. nr 11/ 2003, poz. 159;
6. www.pops.int;
7. Żurek J. (red.) Konwencja Sztokholmska w Sprawie Trwałych Zanieczyszczeń Organicznych (nieoficjalne tłumaczenie dokumentu), Warszawa 2002;
8. Żurek J. (red.) Standardy emisyjne Unii Europejskiej. Wymagania dyrektyw dotyczących ścieków, Warszawa - Włocławek 2000.

Krzysztof Okraśiński

Eko Problemy

*Ta publikacja pochodzi ze strony SerwisOdpady.org.pl
(<http://odpady.org.pl/plugins/content/content.php?content.2824>)*